

‘Woordvolgorde en konstituentenstructuur’

Th. van den Hoek

bron

Th. van den Hoek, ‘Woordvolgorde en konstituentenstructuur.’ In: *Spektator* 1 (1971-1972), p. 125-136.

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/hoek008woor01_01/colofon.htm

© 2002 dbnl / Th. van den Hoek



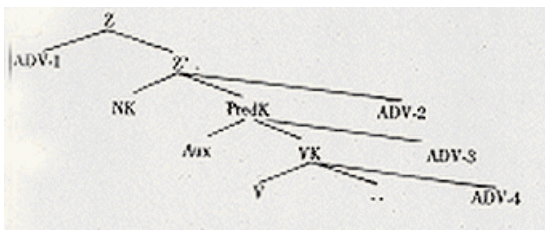
Woordvolgorde en constituentenstructuur

Th. van den Hoek

1.

Met de term 'bijwoordelijke bepaling' wordt een verzameling zinsdelen aangeduid die in minstens twee opzichten heterogeen is. In de eerste plaats kunnen bijwoordelijke bepalingen zeer verschillende semantische functies hebben, en iedere grammatika die semantische overwegingen als grammatisch relevant erkent, onderscheidt dan ook bijwoordelijke bepalingen van tijd, modaliteit, reden, omstandigheid, middel enz. Dat adverbiale bepalingen nog in een tweede opzicht van elkaar kunnen verschillen wordt duidelijk bij beschouwing van de vraag, wat de constituentenstatus van bijwoordelijke bepalingen is, d.w.z. wat hun plaats in diepstructuren is ¹. Nog anders gezegd: waarbij zijn bijwoordelijke bepalingen bepalingen? Kraak en Klooster (*Syntaxis*, 203) opperen als mogelijkheden: bij het werkwoord, bij de verbale constituent, bij het predikaat en bij de zin (= de verbinding van subjeet en predikaat). Op grond van dat verschil in constituentenstatus kan dus het bestaan van vier verschillende categorieën van bijwoordelijke bepalingen ² worden gepostuleerd:

(1)



De plaats in zinsstructuren van adverbiale bepalingen hangt samen met hun 'bereik': de grootte van het 'stuk van de zin' waarbij ze bepaling zijn en waarbinnen ze aan hun omgeving beperkingen kunnen opleggen. De diepst

ingebedde bijwoordelijke bepalingen (ADV-4) maken deel uit van de VK. Of een bijwoordelijke bepaling een ADV-4 is, is beslisbaar door te onderzoeken, of bij vervanging van de VK door *DOEN + DAT* de bijwoordelijke bepaling wel of niet mee vervangen moet worden. Kenmerkend voor *DOEN + DAT* is namelijk, dat het de gehele (zij het helaas niet elke ³) VK 'pronominaliseert'.

(2) Marije repte zich naar huis

(2a) * Marije repte zich, en ze deed dat naar huis

(3) Marije verstopte zich met opzet

(3a) Marije verstopte zich, en ze deed dat met opzet

Zin (2a) is ongrammatikaal, omdat *naar huis* binnen het bereik van de *DOEN DAT* - vervanging had moeten vallen; blijkens de ongrammatikaliteit, resp. grammatikaliteit van (2a) en (3a) is *naar huis* in (2) een (richtings-) bepaling van de categorie ADV-4, maar *met opzet* in (3) niet.

Op welke wijze is nu uit te maken, tot welke categorie de bijwoordelijke bepalingen behoren die op grond van de hier en in noot 3 genoemde criteria als niet behorend tot ADV-4 gekenmerkt zijn? We kunnen de mogelijkheid overwegen, dat ze tot ADV-1 behoren: daartoe moet het mogelijk zijn, de zinnen waarin ze voorkomen te parafaseren met *het is .. (adv) .. zo, dat...*, en wel zo, dat daarbij in de *dat*-zin zowel een tegenwoordige als een verleden tijd mogelijk is zonder dat dat konsekwenties heeft voor de vorm van *is*:

(4) Waarschijnlijk maakt/maakte Ard kennis met de man met de hamer

(4a) Waarschijnlijk is het zo, dat Ard kennis maakt met ...

(4b) Waarschijnlijk is/was het zo, dat Ard kennis maakte met ...

(5) In de elfde ronde maakt/maakte Ard kennis met de man met de hamer

(5a) In de elfde ronde is het zo, dat Ard kennis maakt met ...

(5b) In de elfde ronde is/was het zo, dat Ard kennis maakte met ...

(6) Ard maakt/maakte gevoelig kennis met de man met de hamer

(6a) * Het is gevoelig zo, dat Ard kennis maakt met ...

(6b) Het * is/ * was gevoelig zo, dat Ard kennis maakte met ...

Waarschijnlijk in (4) is een ADV-1; *In de elfde ronde* in (5) en *gevoelig* in (6) zijn dat niet, omdat de genoemde parafasemogelijkheid ofwel, zoals in het laatste geval, in het geheel niet bestaat, ofwel omdat *is* niet te handhaven is als er in de *dat*-zin sprake is van een verleden tijd. En daarmee zijn we dan direct beland bij mogelijke criteria ter onderscheiding van ADV-1, ADV-2 en ADV-3, waarvan dus respectievelijk *waarschijnlijk*, *in de elfde ronde*, en *gevoelig* representanten zijn.

Toepassing van de genoemde tests op de soorten bijwoordelijke bepalingen die traditionele grammatika's (bijvoorbeeld Tinbergen-Lulofs) onderscheiden, kan leiden tot een indeling⁴ als de volgende:

(7)

ADV-1: modaliteit, gevolg, beperking.

ADV-2: plaats, tijd, oorzaak, toegeving, voorwaarde.

ADV-3: gevolg, hoedanigheid, reden, doel, middel, omstandigheid, voorwaarde, handelende persoon, beperking, graad, richting, vergelijking.

ADV-4: richting, plaats, graad.

Bij die indeling kan een aantal opmerkingen niet achterwege blijven. Een eerste betreft de betrouwbaarheid ervan: de indeling berust op de beschouwing van een beperkt aantal, misschien niet altijd even wel-gekozen voorbeeldzinnen. Toepassing van de tests geeft bij menige bepaling (bijv. voorwaarde, oorzaak, reden) aanleiding tot langdurige discussie.

Onmiddellijk valt het grote aantal bijwoordelijke bepalingen op dat tot ADV-3 blijkt te behoren. Dat kan toeval zijn, en a priori lijkt er geen aanleiding te zijn te veronderstellen dat er een zekere evenredigheid moet bestaan tussen de aantallen semantisch verschillende bepalingen met betrekking tot de categorieën ADV-1 tot en met ADV-4 waartoe ze behoren, maar het is wel zo, dat tot ADV-3 alleen al die bepalingen zijn gerekend die niet aan de criteria voor ADV-4, ADV-1 en ADV-2 voldeden (een negatief criterium dus); wellicht betreft het een verzameling van ten onrechte niet nog verder naar konstituentenstatus uitgesplitste adverbiale bepalingen?

Het valt op, dat allerlei bepalingen tot meer dan één categorie blijken te behoren. Soms wijst dat op een door de traditionele grammatika gemist onderscheid (vgl. de dubbelzinnigheid van *hij heeft tot mijn tevredenheid gewerkt*, waarin de bepaling van gevolg *tot mijn tevredenheid*, afhankelijk van de zinsinterpretatie, ofwel een ADV-1 is, ofwel aan geen der criteria voldoet en dus tot ADV-3 gerekend moet worden). Opvallend is het ook, hoe dikwijls de meer dan eenmaal genoemde soorten bepalingen ook onder ADV-3 voorkomen (gevolg, richting, enz); het is daarbij de vraag, of *naar huis*, dat in

(8) Hij heeft naar huis gewandeld

zeker niet tot de verbale konstituent behoort (dat *wandelen* hier met *hebben*, en niet met *zijn* vervoegd wordt, hangt daarmee samen), nog wel een 'bepaling van richting' genoemd moet worden, en of men in een geval als dat niet beter van een 'bepaling van omstandigheid' kan spreken.

Ten aanzien van de bepalingen van tijd en plaats kan worden opgemerkt, dat die door Klooster c.s. als dochterkonstituenten van het predikaat worden

opgevat (bijvoorbeeld *Inleiding tot de syntaxis* 122, 125). Zij onderscheiden, voorzover ik zie, ADV-2 en ADV-3 niet. Wie dat wel doet, en wel volgens de hier genoemde criteria, moet zich de vraag stellen, of het voor ADV-2 beslissende criterium (*het is/was ... zo, dat ... PRES/PRET ...*) geen consequenties dient te hebben voor de constituentenstatus van de tijd-indicator (deel uitmakend van Aux): op grond van het criterium blijkt ADV-2 (in (1) 'hoger' dan Aux!) immers binnen het 'bereik' van de tijd-indicator te vallen.

2. Het belang en de juistheid van de indeling zoals in (7) gegeven, worden aktueel als we die indeling confronteren met de indicaties die woordvolgordeverschijnselen kunnen opleveren ten aanzien van de constituentenstatus van woorden en woordgroepen. Kraak en Klooster (*Syntaxis*, 221) merken ten aanzien daarvan op: 'Het is mogelijk dat ook verder onderzoek van plaatskenmerken een bevestiging zal gaan vormen voor de aangeduide opvatting van het verschil tussen de besproken bijwoordelijke bepalingen. Wij hebben daar echter weinig aandacht aan besteed en volstaan daarom met de globale opmerking dat bepalingen die in nauwe relatie staan met het predikaat of met het verbum in het predikaat in zinnen met het verbum voorop verder naar rechts plegen te staan dan andere bepalingen'.

Het is duidelijk, dat de gegeven indeling van de bijwoordelijke bepalingen radikaal (immers: door volstrekt onafhankelijk 'bewijsmateriaal') bevestigd zou worden, als (9) waar zou blijken te zijn:

(9) Als van twee bijwoordelijke bepalingen A en B, A 'hoger in de boom zit' dan B, dan is steeds de volgorde A B grammaticaal en de volgorde B A niet.

De uitspraak (9) is niet in overeenstemming met de feiten: van zinnen als (10) en (11) wordt er ten onrechte door voorspeld dat ze ongrammatikaal zijn:

(10) Jan heeft gisteren waarschijnlijk meegespeeld ⁵. (ADV-2 ADV-1)

(11) Jan is vanwege de regen gelukkig thuis gebleven (ADV-3 ADV-1)

(Met name bij een zin als (11) valt op te merken, dat het tamelijk lastig is voorbeelden te vinden van grammatikale zinnen met een volgorde B A, zo dat B meer dan één categorie verschilt van (lager is dan) A. Het omgekeerde, dus A B, is veel gewoner).

Het in (9) bedoelde verschil in constituentenstatus tussen twee bijwoordelijke bepalingen blijkt dus geen voldoende voorwaarde te zijn voor de ongrammatikaliteit van één der twee mogelijke volgordes. Een volgende veronderstelling kan dan zijn, dat dat verschil wèl een noodzakelijke voorwaarde voor de ongrammatikaliteit van een bepaalde volgorde is:

(12) Als van twee bijwoordelijke bepalingen A en B, de volgorde B A ongrammatikaal is, dan is A een 'hogere' konstituent dan B.

Deze hypothese lijkt al wat kansrijker. Volstrekt in overeenstemming ermee is bijvoorbeeld de observatie, dat zin (13) twee interpretaties heeft (*tot mijn voldoening* kan ADV-1 en ADV-3 zijn), terwijl (14) ongrammatikaal is als *tot mijn voldoening* als ADV-3 wordt opgevat, en dus maar één lezing heeft:

(13) * Hij heeft deze zomer tot mijn voldoening gewerkt.

(14) Hij heeft tot mijn voldoening deze zomer gewerkt.

Dat bijwoordelijke bepalingen van plaats zowel van ADV-2 als ADV-4 kunnen zijn, blijkt uit het feit dat met een bepaling van toegeving (ADV-2) niet altijd beide volgordes mogelijk zijn:

(15) Hij heeft ondanks de politie op de Dam ijs verkocht (ADV-2 ADV-2)

(15a) Hij heeft op de Dam ondanks de politie ijs verkocht (ADV-2 ADV-2)

(16) Hij is ondanks de politie op de Dam gebleven (ADV-2 ADV-4)

(16a) * Hij is op de Dam ondanks de politie gebleven (ADV-4 ADV-2)

Ook (12) is echter, als de indeling in (7) juist is, niet in overeenstemming met de feiten, blijkens de ongrammatikaliteit van zinnen als (17) en (18):

(17) * Gabriela heeft zich met een bot schaarstje om op te vallen van het leven beroofd (ADV-3 ADV-3)

(18) * De verdachte werd twee uur lang nog eens verhoord (ADV-2 ADV-2)

Wellicht is (12) te 'redden' door (7) op enigerlei wijze te herzien (zo kan bijvoorbeeld uit (18) ook gekonkludeerd worden dat binnen de categorie der tijdsbepalingen verdere differentiatie noodzakelijk is, terwijl vrijwel alle andere tegenvoorbeelden tegen (12) uit de 'verdachte' categorie ADV-3 afkomstig zijn). Geen enkel tegenvoorbeeld is mij echter bekend tegen (19), een zwakkere 'claim' dan (9) en (12), maar in ieder geval een generalisatie die bevestigt dat (7) een enigermate relevante indeling representeert:

(19) Als van twee bijwoordelijke bepalingen A en B, A een 'hogere' konstituent is dan B, dan kan de volgorde A B geen ongrammatikaliteit bewerkstelligen.

Oftewel:

Als een volgorde B A een ongrammatikaal geheel oplevert, dan is A een adverbiale bepaling 'hogere in de boom' dan, of behorend tot dezelfde categorie als B.

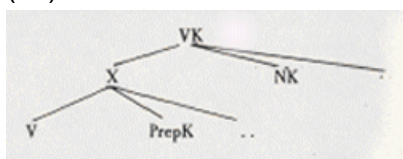
(3). Uit het voorafgaande is duidelijk, dat kwesties van woordvolgorde relevant kunnen zijn voor de vaststelling van konstituentenstructuren. We hebben tot hier toe afgezien van beschouwing van de konstituentenstatus van de voorwerpen, van z.g. specificerende complementen en van het soort zinsdelen dat met namen als 'predikatieve bepaling' en 'bepaling van gesteldheid' wordt aangeduid. Dat ze alle tot de verbale konstituent behoren is duidelijk; de in 1. genoemde criteria bevestigen het. Het belang van hun 'VP-constituency' ligt vooral in de invloed van hun optreden op de keuze van een in die kontekst in aanmerking komend werkwoord (problemen van strikte subkategorisatie en selectie ⁶).

Interessant was daarom voor grammatici in de eerste plaats de vraag, of een zinsdeel (bijwoordelijke bepaling) wel of niet deel uitmaakt van de VK, en naar het schijnt minder de vraag, wat binnen de VK de konstituentenstatus van zo'n VK-konstituent was. Veel transformationele grammatika's geven dan ook een herschrijffregel als

(20) $VK \rightarrow V (NK) (NK) (PrepK)$

dat wil zeggen: ze sommen op uit welke delen de verbale konstituent kan bestaan, en doen de uitspraak dat die VK-konstituenten zich ex aequo tot elkaar verhouden. In het volgende wil ik enkele argumenten presenteren die, in plaats van een structuurbeschrijving als in (20), de volgende VK-structuur op z'n minst overweging doen verdienen:

(21)



Een structuur als (21) brengt tot uitdrukking, dat tot de VK behorende bijwoordelijke bepalingen (we zullen ons tot richtingsbepalingen beperken), predikatieve bepalingen, specificerende complementen en misschien ook voorzetselvoorwerpen samen met V een konstituent vormen, die als zusterkonstituenten het direkt en indirekt objekt kan hebben, en daarmee samen de VK vormt.

3.1. Een eerste argument daarvoor kan op dezelfde wijze als in 2. aan woordvolgordeverschijnselen worden ontleend.

Richtingsbepalingen kunnen uitsluitend nà het direkt objekt optreden:

(22) * Adriaan heeft naar huis het boek gebracht

Predikatieve bepalingen en bepalingen van gesteldheid kunnen niet door direkt en indirekt objekt gevolgd worden:

- (23a) * We hebben wedstrijdleader je broer gemaakt
- (23b) * We hebben schoon de lakens in de kast gelegd
- (23c) * Dat werk is zwaar Neeltje gevallen

Alle niet-werkwoordelijke konstituenten die deel uitmaken van de VK en geen direkt of indirekt objekt zijn, staan in Nederlandse zinnen als de bovenstaande rechts van de voorwerpen. Ook binnen de voorwerpen heersen zekere volgorde-bepalingen: zo gaat het voorzetselloos indirekt objekt in het algemeen aan het lijdend voorwerp vooraf, en gaan die beide vooraf aan het voorzetselvoorwerp. Aan die eerste observatie ga ik hier voorbij; de plaatsmogelijkheden van het voorzetselvoorwerp kunnen een aanwijzing vormen dat het tot de het nauwst met het werkwoord verbonden bepalingen moet worden gerekend⁷. Dat laatste wordt door sommige andere van de hier gegeven argumenten bevestigd.

3.2. Aan zinnen als de onderstaande ontleen ik een tweede argument voor het voorstel dat in (21) tot uitdrukking komt.

- (24a) Dat boek naar huis brengen deed hij niet
 - b) * Dat boek brengen deed hij naar huis niet
 - c) Naar huis brengen deed hij dat boek niet
 - d) * Brengen deed hij dat boek naar huis niet
- (25a) Onze kassier van fraude beschuldigen deed hij niet
 - b) * Onze kassier beschuldigen deed hij van fraude niet
 - c) Van fraude beschuldigen deed hij onze kassier niet
 - d) * Beschuldigen deed hij onze kassier van fraude niet
- (26a) Minder dan 20 gram wegen doet die brief volgens mij niet
 - b) * Wegen doet die brief volgens mij niet minder dan 20 gram
- (27a) Zulk onsamenhangend proza mooi vinden doe ik niet
 - b) Mooi vinden doe ik zulk onsamenhangend proza niet
 - c) * Zulk onsamenhangend proza vinden doe ik niet mooi
 - d) * Vinden doe ik zulk onsamenhangend proza niet mooi
- (28a) * De loodgieter zwaar vallen deed die klus niet
 - b) Zwaar vallen deed die klus de loodgieter niet
 - c) * De loodgieter vallen deed die klus niet zwaar
 - d) * Vallen deed die klus de loodgieter niet zwaar
- (29a) Mij dat brood geven deed hij niet
 - b) Dat brood geven deed hij mij niet
 - c) * Mij geven deed hij dat brood niet
 - d) Geven deed hij mij dat brood niet

Uit de distributie van grammaticaal/ongrammaticaal in de zinnen (24a)-(29d) kan mijns inziens worden gekonkludeerd, dat nauwe verbondenheid met het werkwoord bewerkstelligt, dat bepalingen niet 'bij de infinitief vandaan' kunnen: dat geldt weer voor richtingsbepalingen (vgl (24b) en (24d)), predikatieve bepalingen/bepalingen van gesteldheid (vgl (27c), (27d) en (28 a, c, d)), specificerende complementen ((26b)) en het voorzetselvoorwerp (25 b, d)). Uit (29a) - (29d) blijkt bovendien, dat ook uitspraken als 'als een volgorde A B verplicht is, dan is de zin waarin A met de infinitief verbonden blijft terwijl B zich daarvan verwijderd heeft, ongrammaticaal' een goede kans maken voor het hier bedoelde zinstype waar te zijn. Bij dat zinstype kan overigens worden opgemerkt dat het optreden van het werkwoord *doen* erin de categorie van in aanmerking komende infinitieven niet tot handelingswerkwoorden beperkt ⁸.

Er doet zich echter wel een andere beperking voor: nominale konstituenten kunnen alleen dan in plaats van bij de infinitief bij de vorm van *doen* voorkomen, als ze bepaald zijn:

(30) ? * Naar huis brengen deed hij een boek niet

Dat het onderscheid bepaald-onbepaald in veel opzichten van belang is voor woordvolgorde-kwesties, is bekend; de relevantie van de observaties met betrekking tot de zinnen (24a)-(29d) wordt er m.i. echter niet door aangetast. Het besproken zinstype biedt de mogelijkheid, een onderscheid te maken tussen zinsdelen die uitsluitend bij de infinitief kunnen voorkomen (bijv. richtingsbepalingen), zinsdelen die zowel bij de infinitief als bij een vorm van *doen* kunnen staan (bijv. direkt objekt), en zinsdelen die alleen die laatste plaatsmogelijkheid bezitten, bijvoorbeeld bepalingen van modaliteit:

(31a) * Waarschijnlijk wandelen deed ze niet
 (31b) Wandelen deed ze waarschijnlijk niet

Merkwaardig is, dat het reflexivum zich, ook bij echt reflexieve werkwoorden, als gewoon lijdend voorwerp gedraagt, gezien de grammatikaliteit van

(32) Schamen deed ze zich niet

3.3. Van belang voor de vaststelling van de mate waarin zinsdelen met het werkwoord verbonden zijn, is de eventuele mogelijkheid, dat die zinsdelen kunnen binnendringen in de werkwoordelijke eindgroep. Die doorbreking van de werkwoordelijke eindgroep is met name een Zuidnederlandse eigenaardigheid; naar literatuur erover wordt verwezen in Van de Velde (1969) ⁹, waaraan ik het volgende ontleen. Voorbeelden van doorbreking zijn:

- (33) ... dat ik zal naar huis gaan
 (34) Zijn vader heeft hem zes jaar lang laten naar school gaan
 (35) Hij blijkt vroeg te zijn naar huis gekomen

Van de Velde heeft teksten van zes Zuidnederlandse prozaschrijvers onderzocht, o.a. op het aantal keren dat het bedoelde verschijnsel zich daarin voordoet in verhouding tot het aantal keren dat het zich had kunnen voordoen, en op de aard van het doorbrekende element. Doorbreking blijkt dan gewoon te zijn bij wat Van de Velde syntaktische complementen noemt (als in de zinnen (36) en (37)), bij 'attributief-predikatieve bepalingen' (als in (38) en (39)), bij het niet-werkwoordelijk deel van een werkwoordelijke uitdrukking (vgl (40)), en, zij het minder, bij voorzetselgroepen als bepaling van richting (zoals in (41)):

- (36) Hij zou willen braaf worden
 (37) ... en dat hij dan meer dan een uur zou weg zijn
 (38) ... hoe dat mannetje met het plattekaasgezicht hem had willen bang maken
 (39) ... een levend insect dat zij wilde gevangen houden
 (40) ... in een zaak waarin hij ze niet wenste op het spel te zetten
 (41) Hij had willen recht naar Opzwalm bij zijne moeder gaan (...)

Doorbreking is ongewoon bij het direkt objekt (Van de Velde's konklusie luidt anders, voorzover het direkte objekten betreft die bijna als 'nietwerkwoordelijk deel van een werkwoordelijke uitdrukking' op te vatten zijn: *moord en brand schreeuwen, les geven, plaats nemen, zijn toevlucht nemen*, enz.), bepalingen van plaats, en het voorzetselvoorwerp, waarbij hij, op een totaal van achttien in aanmerking komende gevallen, niet meer dan één keer doorbreking konstateert:

- (42) Hij zou zich wel moeten tot het gerecht te Oudenaarde wenden

De relevantie van deze observaties voor de in (21) gerepresenteerde hypothese is duidelijk: alleen (zeer) nauw met het werkwoord verbonden elementen bezitten kennelijk het vermogen in de werkwoordelijke eindgroep binnen te dringen. Dat blijkt ten overvloede uit het feit dat die doorbreking verreweg het meest optreedt bij de (tot nu toe niet genoemde) tweede delen van gescheiden voornaamwoordelijke bijwopden (*hoe hij er heeft uit gezien*) en de achterzetsels bij voorzetselgroepen (*nadat hij om het huis was heen gelopen*) en achterzetselgroepen (*.. dat hij de dood werd ingezonden*), d.w.z. die gevallen waarin men niet zelden aarzelt over het al of niet aaneenschrijven van doorbrekend element en deelwoord (of andere werkwoordsvorm).

Ook hier vinden we dus de oppositie tussen direkt en indirekt objekt

enerzijds en de andere VK-konstituenten aan de andere kant; het voorzetselvoorwerp lijkt nu echter bij indirect en direct object te behoren. De mogelijkheid van doorbreking door specificerende complementen laat Van de Velde ongenoemd.

3.4. Tenslotte wil ik wijzen op het feit, dat richtingsbepaling, predikatieve bepaling/bepaling van gesteldheid, specificerend complement, en (misschien ook) voorzetselvoorwerp hierin van (alle?) andere zinsdelen verschillen, dat ze alleen dan de eerste plaats in de zin kunnen innemen als ze hoofdaksent (en niet zelden tegenstellend nadruksaksent ¹⁰) hebben. De eerste zinsdelen in (43)-(46) dragen noodzakelijkerwijze hoofdaksent, in (47) en (48) hoeft dat niet het geval te zijn:

- (43) Naar huis zal ik dat boek brengen
- (44) Rood heeft Karel z'n boekenkast geverfd
- (45) Zestig gulden schijnt de nieuwe druk te kosten
- (46) Op Jans vader rekenden we
- (47) De kanarie wou ze een lepeltje jenever geven
- (48) Vandaag is z'n verloofde jarig

Dat het hier bedoelde verschijnsel onmiddellijk verband houdt met de mate van verbondenheid van de betrokken zinsdelen met het werkwoord, lijkt me op z'n minst aannemelijk: aan een verklaring van dat verband waag ik me niet. Het geobserveerde heeft zeker ook te maken met de door Paardekoper gesignaleerde problemen die zich bij de toepassing van zijn 'éénzinsdeelproef' kunnen voordoen (*Beknopte ABN-Syntaxis* (1968³), 154).

4. In het voorgaande heb ik getracht aannemelijk te maken:

- dat woordvolgordeverschijnselen relevant zijn voor de bepaling van de konstituentenstatus van bijwoordelijke bepalingen, omdat ze met onafhankelijk daarvan tot stand gekomen uitspraken over die konstituentenstatus in overeenstemming zijn;
- op volstrekt analoge wijze woordvolgordeverschijnselen indicaties zouden kunnen opleveren voor de konstituentenstatus van verschillende VK-konstituenten;
- dat die indicaties door drie andere, kennelijk ervan onafhankelijke soorten observaties worden ondersteund.

Het in (21) tot uitdrukking gebrachte voorstel en de argumentatie ervoor die hierboven gegeven is, maken het noodzakelijk een drietal problemen te signaleren. Aan woordvolgordeverschijnselen wordt in de transformationeel-generatieve grammatika een oppervlakkig karakter toegeschreven. Dat betekent

onder andere, dat alle in 3. tot en met 3.4. gepresenteerde overwegingen in enige mate afhankelijk zijn van de vorm van de beschouwde zinsdelen, die immers uit één woord kunnen bestaan, een (al of niet door een voorzetsel ingeleide) woordgroep of een (eventueel beknopte) bijzin kunnen zijn, bepaald of onbepaald kunnen zijn, enz. Het betekent echter ook, dat (misschien ten onrechte) is voorondersteld, dat alle door de traditionele grammatika onderscheiden zinsdelen die hier als potentiële VK-konstituenten zijn opgevoerd, ook in ongeveer die vorm 'diepte-struktuur-konstituenten' zijn; d.w.z. buiten beschouwing gelaten is de mogelijkheid, dat bijwoordelijke bepalingen in dieptestructuren alle als voorzetselkonstituenten gerepresenteerd worden, of dat ze, net als bijv. bepalingen van gesteldheid, moeten worden herleid tot zinskonjunkties van enigerlei aard.

In de tweede plaats blijft onduidelijkheid bestaan over de konstituentenstatus van het voorzetselvoorwerp. Volgens sommige criteria wordt het terecht een voorwerp genoemd, volgens andere schaarst het zich bij de het dichtst met V verbonden VK konstituenten. Serieuze overweging verdient mijns inziens de mogelijkheid, dat 'de waarheid in het midden ligt': d.w.z. dat de VK nog een aanzienlijke rijkere hiërarchische struktuur vertoont dan door (21) gesuggereerd wordt. Zowel volgorderestrikties als zinnen als (29 a-d) maken bijvoorbeeld een verschil in konstituentenstatus tussen direkt en indirekt objekt aannemelijk. Ik wijs er in het voorbijgaan op, dat Lees in *The grammar of English nominalizations* de verbale konstituent als rijker gestruktureerd beschrijft dan in (20) gebeurt; zijn beschrijving is trouwens met (21) verenigbaar.

Een laatste probleem betreft de hernieuwde beschouwing van de relevantie van de 'VP-constituency' van een zinsdeel: heeft een beschrijving als in (21) konsekwenties voor de behandeling van strikte subkategorisatie en selektie door de grammatika?

Groningen, december 1971

Eindnoten:

1. Het in het eerste gedeelte van dit artikel behandelde is in het voorjaar van 1970 onderwerp geweest van een projektgroep met eerstejaarsstudenten aan het Instituut voor Neerlandistiek te Amsterdam. Observaties en konklusies dank ik meer dan eens ook aan de deelnemers: Piet Botman, Mieke Fokker, Han van Kaam, Marius van Maanen, Hennie Muller, Irene den Ouden en P. Pollard. De resultaten zijn neergelegd in een *Eindverslag projektgroep (MT 1) De konstituentenstatus van bijwoordelijke bepalingen* (April/mei 1970).
2. Ik ga er verder van uit, dat tussen de semantische en de 'konstituenten-hiërarchische' diversiteit geen één-op-één korrespondentie bestaat: verschil in semantische funktie is hier een noodzakelijke, maar geen voldoende voorwaarde voor verschil in konstituentenstatus; ook leden van één kategorie ('tijd' (zie ettelijke publikaties van Verkuyl), 'doel', 'plaats', enz) kunnen trouwens van elkaar verschillen in konstituentenstatus.
3. De vervanging beperkt zich tot VK's met handelingswerkwoorden. Een test die ruimer kan worden toegepast, is de mogelijkheid van aanvulling door, *en wel (adv)*. Zie: George Lakoff and John R. Ross. *Criterion for Verb Phrase Constituency* NSF-17 (1966); W.G. Klooster c.s.. *Inleiding tot de syntaxis* (Culemborg enz. 1969); H.J. Verkuyl. *De konstituentenstatus van tijdsbepalingen* (Interne publikatie Inst. voor Neerlandistiek 1969).
4. *Eindverslag...*, Bijlage 3.
5. Zin (10) en alle volgende zijn niet van het type waarop Kraak en Klooster in de geciteerde passage doelden. Aan zinnen als (10) is echter de voorkeur gegeven, omdat ze beter doen uitkomen dat het 'gebied' dat voor de te onderzoeken volgorderestrikties relevant is, de

middengroep en niet de uitloop is. Zie voor die begrippen: P.C. Paardekoper. *Beknopte ABN-syntaksis* ('s-Hertogenbosch 1968³), hoofdstuk 2. Naast de volgorde-beperkingen betrof het in noot 1. genoemde onderzoek o.a. ook de mogelijkheden van iedere bijwoordelijke bepaling om de eerste plaats in de zin in te nemen en om in nevenschikking met andere adverbiale bepalingen op te treden.

6. N. Chomsky. *Aspects of the theory of syntax* (Cambridge, Mass. 1965), p. 101 e.v.
7. Zie ook: M.C. van den Toorn. *Het voorzetselvoorwerp als nominale constituent*. In: *Studia Neerlandica* 6 (1971), p. 114-129.
8. P.A.M. Seuren. *Operators and nucleus* (Cambridge 1969), p. 81.
9. M. van de Velde. *De doorbreking van de werkwoordelijke eindgroep in literair proza*. In: *Studia Germanica Gandensia* 11 (1969), p. 7-31. Zie voor de term 'werkwoordelijke eindgroep' Paardekopers *Beknopte ABN-syntaksis* (1968³), 39, p. 123-126.
10. A. Kraak. *Zinsaccent en syntaxis*. In: *Studia Neerlandica* 4 (1970), p. 41-62.